

Всеволод ЧЕНЦОВ,
*Представник України при Європейському Союзі
та Європейському співтоваристві з атомної енергії*

«РАДИМО ПАРТНЕРАМ У БРЮССЕЛІ ДОТРИМУВАТИСЯ МАКСИМАЛЬНОЇ ГНУЧКОСТІ, АЛЕ НЕ ЗАБУВАТИ ПРО СВОЇ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ»

– *Україна воює з російською федерацією на військовому фронті, а Євросоюз допомагає дипломатичними, економічними та політичними засобами. Ви й Ваша команда активно долучаєтеся до внутрішніх процесів і дискусій у ЄС – результати цього ми бачимо в діях і рішеннях організації. Як змінилася робота Представництва після 24 лютого 2022 року? Які серйозні виклики Вам доводиться долати в дипломатичній діяльності?*

– Повномасштабна війна росії проти України повністю змінила роботу не тільки Представництва, а й усього Європейського Союзу.

За понад рік, в умовах жорстокої війни росії, ми пройшли значний шлях, що наближає Україну до вступу в ЄС. Через чотири дні від початку повномасштабної агресії росії Україна подала заявку на членство та за кілька тижнів підготувала понад дві тисячі відповідей на опитувальник Єврокомісії щодо стану адаптації до *acquis* ЄС, а через чотири місяці після подачі заявки за рішенням Європейської ради здобула статус кандидата на членство в ЄС. Це розпорядження ухвалили лідери 27 держав-членів ЄС, і базувалося воно на позитивних рекомендаціях Європарламенту та Єврокомісії.

Окрім підготовки до переговорного процесу про вступ, Представництво зосереджує зусилля на гуманітарній, економічній, фінансовій і військовій допомозі, яку ЄС надає Україні. Це критично важливі питання, від яких залежить не тільки територіальна цілісність нашої держави, а й життя наших громадян. Але це не означає, що інші завдання та проекти зупинено. Ми так само активно працюємо й над секторальною інтеграцією в ЄС, укладенням угод і розширенням співпраці з європейськими партнерами.

Варто зазначити, що протягом 2022–2023 років було значно поглиблено взаємодію з ЄС у межах Європейського фонду миру (ЄФМ) для отримання відповідної матеріально-технічної підтримки та збільшення бойового потенціалу українських Збройних сил.

Після початку повномасштабної російської військової агресії проти України ЄС передав сім пакетів фінансової допомоги для потреб ЗСУ в межах ЄФМ – по 500 млн євро кожний.

У березні 2023 року Рада ЄС схвалила спільний підхід (який передбачає три напрями роботи) щодо прискорення поставок артилерійських боєприпасів в Україну та поповнення таких запасів у державах-членах ЄС. Зазначений підхід на цьому етапі передбачає надання Україні мільйона артилерійських боєприпасів (та, за необхідності, ракет) протягом 12 місяців, а також виділення додаткового ресурсу ЄФМ. У цьому контексті навесні 2023 року Рада ЄС ухвалила рішення щодо виділення в межах ЄФМ мільярда євро для невідкладного постачання українській стороні артилерійських боєприпасів і ракет, а також додатковий мільйон на те, щоб держави-члени ЄС спільно закуповували такі засоби для задоволення критичних потреб ЗСУ. Тож сума коштів для допомоги Україні в межах ЄФМ становить 5,6 млрд євро.

Крім того, у травні 2023 року Єврокомісія ухвалила Акт про підтримку виробництва боєприпасів. Це рішення погодили, щоб імплементувати третій напрям спільного підходу для прискореного постачання артилерійських боєприпасів в Україну. Зазначений документ спрямований на збільшення виробничих потужностей європейської оборонної промисловості, посилення здатності ЄС забезпечувати своєчасні поставки боєприпасів і ракет до Європи та продовження зусиль із підтримки України.

У відповідь на запит про військову допомогу Рада ЄС із закордонних справ запустила Місію ЄС із військової підтримки України в межах спільної політики безпеки й оборони. Очікують, що завдяки Місії до кінця 2023 року 30 тис. українських військовослужбовців пройдуть індивідуальну, колективну та спеціальну підготовку.

У межах інструментів зовнішньої політики на потреби гуманітарного розмінування України буде надано приблизно 25 млн євро. Допомога ЄС передбачатиме необхідне устаткування для державних операторів проти-мінної діяльності України та підтримку спроможності влади ефективно керувати відповідною національною програмою.

Окрім військової, ЄС надає також гуманітарну допомогу (власним коштом – уже на суму 685 млн євро, а коштом держав-членів ЄС – на суму 1,07 млрд євро). Її спрямовують через гуманітарних партнерів ЄС на місцях, а також через агентства ООН, Червоного Хреста й міжнародні неурядові організації. Таку підтримку вже отримали більш як 16 млн українців.

Усі 27 держав-членів ЄС і 5 країн-партнерів (Ісландія, Північна Македонія, Норвегія, Туреччина та Сербія) запропонували Україні допомогу через Механізм цивільного захисту ЄС (МЦЗ ЄС). Це найбільша система надання міжнародного координованого оперативного сприяння в разі надзвичайних ситуацій, через яку наша держава отримала майже 90 тис. тонн допомоги.

До того ж держави-члени ЄС та країни-учасники МЦЗ ЄС надали значну кількість пропозицій для підтримки українського енергетичного сектору. Зокрема, ЄС започаткував ініціативу з обміну ламп розжарювання на енергоощадні світлодіодні лампи, надавши останніх 35 млн штук. За оцінками Європейської комісії, понад 5,2 млн одиниць обладнання різного типу було надіслано через МЦЗ ЄС для зміцнення енергетичної галузі та задоволення відповідних потреб України.

20 квітня 2023 року Україна підписала угоду щодо участі в МЦЗ ЄС, ставши його 36-ю державою-учасницею. Участь у Механізмі зміцнює спроможність нашої країни запобігати надзвичайним ситуаціям і ліквідувати їхні наслідки на національному й міжнародному рівнях.

Наголошу, що це взаємовигідний процес: приєднавшись до МЦЗ ЄС, Україна може не тільки повноцінно ділитися досвідом, набутим під час війни, а й посилювати систему цивільного захисту Євросоюзу.

Варто зазначити, що в перші місяці повномасштабного вторгнення дуже актуальним завданням також було інформувати колег про події та ситуацію в Україні, позаяк росія активно поширювала пропагандистські наративи та дезінформацію. Представництво й досі щодня готує та розсилає партнерам у всьому світі «War Bulletin» («Воєнний бюлетень») з останніми новинами з України – воєнними та фінансовими, від Офісу Президента та Кабінету Міністрів тощо.

Ми залучені до безперервної роботи, завжди готові реагувати на запити офіційного Києва, а також актуальні події не тільки в Україні та Європі, а й у світі. Цей ритм став необхідністю в реаліях повномасштабної війни, коли кожна хвилина має значення. ЄС так само звикає до цього темпу, активно впроваджуючи механізми, що дають змогу оперативно реагувати на поточні виклики та потреби України.

– Чимало суб'єктів міжнародних відносин підтвердили свою готовність допомогти в повоєнній відбудові України, деякі проекти вже втілюють навіть в умовах війни. Яких заходів, спрямованих на відновлення нашої держави, ЄС може взяти в довгостроковій перспективі?

– Коли йдеться про повоєнну відбудову, коло дійових осіб не обмежене тільки Україною та ЄС. До відновлення долучені також країни G7 і міжнародні фінансові інституції, як-от Світовий банк. Безумовно, Євросоюз і Єврокомісія відіграватимуть особливу роль у відбудові, оскільки та, в широкому

сенсі, дуже тісно пов'язана з реформуванням економіки й соціальних інститутів, а також загалом із розширенням і нашою європейською інтеграцією.

Зауважу, що під час спільної пресконференції в Києві на початку лютого 2023 року президентка ЄК Урсула фон дер Ляен оголосила про надання мільярда євро в межах плану швидкого відновлення України. А в червні 2023 року Єврокомісія оприлюднила інформацію про створення спеціального фінансового інструмента для відновлення та реконструкції України впродовж 2024–2027 років, який стане частиною багаторічної фінансової перспективи ЄС на 2021–2027 роки. Цей інструмент сприятиме макрофінансовій стабільності нашої країни, її відновленню, а також модернізації під час впровадження головних реформ для вступу до ЄС. Він підтримуватиме перехід до «зеленої», цифрової й інклюзивної економіки, яку поступово узгоджуватимуть із правилами та стандартами Євросоюзу.

На Конференції з питань відновлення України, що відбулася 2023 року в Лондоні, виконавчий віцепрезидент Європейської комісії Валдіс Домбровскіс разом із президентами Європейського інвестиційного банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, а також керівним директором Міжнародної фінансової корпорації підписали угод на суму понад 800 млн євро. Ці кошти спрямують на відновлення економіки, енергетики та комунальної інфраструктури України.

Також варто зазначити, що Європейська комісія, зокрема Генеральний директорат із питань сусідства та переговорів щодо розширення, де створено спеціальну групу з підтримки України, разом із нашою державою відіграватиме роль секретаріату спільної донорської платформи та координуватиме зусилля з відновлення.

Нещодавно було оприлюднено звіт Світового банку про потреби України, на основі якого формують ширший план відбудови, і в цьому процесі Представництво забезпечує чітку координацію дій між Урядом України та Європейською комісією. Важливо оперувати однаковими цифрами, щоб це був спільний продукт.

Нині можна говорити, зокрема, про швидку відбудову житлового фонду й енергетичної інфраструктури. Тут ми аналізуємо, на які обсяги фінансування Україні варто розраховувати та як ми можемо використати цей ресурс, враховуючи спроможності наших інституцій.

Зараз над конкретними проектами з визначеними часовими межами працюють наші органи влади, координуючи зусилля з Європейською комісією.

Відновлення є справжнім симбіозом старань і ресурсів з боку України, ЄС, країн G7 і міжнародних фінансових інституцій, і це визначатиме не тільки економічну динаміку нашої держави, а і її інтеграційні перспективи на міжнародній арені.

– *Пане Посол, Ви неодноразово говорили про необхідність створити заповіжники, щоб росія не могла обходити санкції Євросоюзу. Які нині настрої всередині ЄС щодо цього питання? І що, на Вашу думку, гальмує процес?*

– Санкції впливають на ВПК й економіку росії, адже вона дуже активно шукає альтернативних каналів постачання зброї та критичних товарів подвійного використання, а також фінансових важелів для підтримки економіки.

На сьогодні головними питаннями є чітка координація глобальних обмежень, залучення інших держав до санкційної коаліції, спонукання традиційних партнерів РФ дотримуватися міжнародної санкційної політики, а також належна імплементація стримувальних заходів і протидія можливостям їх обійти.

Тема обминання санкцій є однією з основних, тому що вже ухвалено 11 пакетів, які насправді створюють суттєві проблеми для російської економіки. РФ намагається обходити обмеження, купуючи європейські товари через треті країни. Якщо проаналізувати динаміку торгівлі між ЄС і окремими середньоазійськими державами чи, наприклад, Туреччиною, то побачимо, що ці країни різко збільшили обсяги закупівель того чи іншого обладнання, і це зростання незрозуміле навіть для фахівців. Закупають, зокрема, побутову техніку чи електронні пристрої, які можна використовувати для військових потреб. Тож постає питання експортного контролю, яке мають обговорювати не лише на рівні Європейського Союзу, а й у контексті координації дій ЄС, G7 й інших партнерів з обмеження вивозу такого обладнання до російської федерації.

Є кілька варіантів, як цього можна досягти. Один із них передбачає ухвалення адміністративних процедур, коли державні органи стежитимуть за вивезенням, створюючи так систему експортного контролю. Зараз цей механізм працює у військовій галузі чи щодо товарів подвійного використання, однак його варто застосовувати до максимально широкого кола предметів і товарів, які можуть потрапляти в росію.

Можна також залучити бізнес до більшої відповідальності. Уже зараз деякі держави діють за цим напрямом, навіть не чекаючи на санкції. Це означає, що компанії, які постачають обладнання до третіх країн (а надто ті, які ймовірно чи точно співпрацюють з росією в обхід санкцій), муситимуть укладати декларації та зобов'язання зі своїми партнерами, гарантуючи, що товар не скерують до РФ і використовуватимуть лише в державі, куди його поставлено. Система може охоплювати й діяльність кредитно-фінансових установ: якщо компанії чи банки, що проводять платежі, порушуватимуть правила, державні органи матимуть право притягнути їх до відповідальності. Тому ми радимо партнерам у Брюсселі дотримуватися максимальної гнучкості, але не забувати про свої зобов'язання.

– З початку повномасштабної війни росії проти України держави-члени ЄС надали тимчасовий прихисток численним біженцям. Євросоюз доклав максимальних зусиль, щоб забезпечити гідні умови проживання для людей, які цього потребували. Як ЄС на наддержавному рівні сприяє розв'язанню проблем, які досі постають перед тимчасово переміщеними українцями?

– Створення безпечних і належних умов для українських біженців на території Європейського Союзу є одним із найважливіших завдань. З огляду на масштаб російської агресії та потребу допомоги величезній кількості людей, держави-члени ЄС ужили низку заходів для гарантування захисту та комфорту українців. Євросоюз активно підтримує наших громадян, створюючи програми з будівництва соціального житла, допомагаючи у працевлаштуванні, підтримуючи освітні та медичні заклади.

Відповідно до Директиви про тимчасовий захист, яку ухвалила Рада ЄС, термін дії захисту громадян третіх держав (без попереднього подання заявки на притулок та отримання статусу біженця. – *Ред.*) може становити щонайбільше три роки. Тимчасовий захист був активований у березні 2022 року та може бути пролонгований до березня 2025-го. Тимчасовий захист був активований у березні 2022 року та може бути пролонгований до березня 2025-го. Європейська комісія вже готує проєкт відповідного рішення. Очікують, що держави-члени ЄС схвалять його у вересні цього року. Водночас ЄК розуміє дражливість питання та намагається максимально пришвидшити процес. Представництво, зі свого боку, активно працює над продовженням тимчасового захисту для громадян України.

Для оперативного розв'язання проблем українців у державах ЄС ми також налагодили співпрацю з Платформою солідарності. Як повідомляє Європейська комісія, за перший рік імплементації Директиви про тимчасовий захист було визначено, що залучення й участь у зустрічах Платформи української влади, українських посольств і консульств у країнах ЄС швидко стали однією з прикметних рис оперативного реагування на цю кризу, як порівняти зі схожими ситуаціями в минулому. Така плідна взаємодія допомогла ЄК і державам-членам ЄС виправити недоліки в застосуванні Директиви.

Актуальними питаннями є забезпечення умов для повернення наших громадян в Україну та їхнє успішне облаштування. Для досягнення цієї мети ЄС співпрацює з українським урядом й організаціями із соціального захисту. Важливо закласти підґрунтя для повернення, розробляючи програми переселення, реінтеграції та допомоги в отриманні житла й роботи. Крім того, необхідно сприяти створенню стабільного економічного та соціального середовища в Україні, щоб розширити тут можливості для зайнятості, навчання та розвитку.

Зі свого боку, Європейський Союз уживає заходів на наддержавному рівні: співпрацює з урядами держав-членів, розробляє спільні програми

й ініціативи. Дипломатичні зусилля спрямовано на інтеграцію біженців у суспільство та забезпечення їхніх потреб і прав на території ЄС.

Вартий уваги також той факт, що Європейський парламент підтримує українців у Брюсселі. Після початку повномасштабної війни президентка Європарламенту Роберта Мецола на знак солідарності виділила частину приміщень інституції для потреб української спільноти. Так було створено Український хаб громадянського суспільства, який функціонує і досі.

Основною його метою є всебічне об'єднання зусиль громадянського сектору, діаспори, медіа, експертів, українських державних установ та інституцій ЄС для пришвидшення перемоги нашої країни у війні проти російського агресора. Це все реалізують шляхом організування різноманітних заходів – круглих столів, конференцій, виставок, показів фільмів, які дають змогу привернути увагу і політиків, і широкого загалу до того, що відбувається в Україні, а також до української культури.

Окремим напрямом діяльності Українського хабу є підтримка наших громадян у Бельгії, які були змушені тікати від війни. В цьому осередку проводять, зокрема, інформаційні сесії про тимчасовий захист, курси французької мови, а також різноманітні активності для дітей, як-от ліплення з глини чи курси фотографії.

– В умовах зростання геополітичної напруженості та посилення залежності від цифрових технологій кіберпростір став полем стратегічної конкуренції, що загрожує безпеці всіх суб'єктів міжнародних відносин. Чи обговорюють у ЄС механізми виявлення та стримування кібератак?

– Нині Україна стоїть на передовій боротьби з агресією РФ не тільки на полі бою, а й у цифровому просторі. У протидії кіберагресії та кібератакам із боку Росії Україна набула унікального та неоціненного досвіду, яким ми активно ділимося з партнерами з ЄС. Зокрема, йдеться про ефективні заходи із запобігання кібератакам, побудову системи кібероборони та щільну співпрацю між суб'єктами кібербезпеки держави (а надто враховуючи зростання міжнародної кіберзлочинності через активні дії РФ).

Україна розвиває мережу свого кіберзахисту, зважаючи на нові виклики. Ситуація в цифровому просторі невпинно змінюється, російські хакери постійно шукають підходів до проникнення в інформаційні системи, і це вимагає швидкої реакції. Досвід нашої країни надзвичайно корисний для країн-членів ЄС, адже вони також зазнають атак російських кіберзлочинців.

Наші головні інструменти – це ефективні заходи із запобігання цифровим атакам, посилення кібернетичної стійкості та взаємодія з партнерами. Варто зазначити, що триває підготовка до вже третього раунду кібердіалогу між Україною та Євросоюзом.

– Коли, на Вашу думку, Україна та ЄС зможуть перейти до етапу переговорів щодо членства?

– Україна пройшла величезний шлях за дуже короткий період, і це, напевно, світовий рекорд. У європейських інституціях це називають «рухатися зі швидкістю світла». Наша країна отримала статус кандидата вже через чотири місяці після подачі заявки. Такого не було за всю історію ЄС. Проте винятково важливим є той факт, що Україну сприйняли як члена Європейського Союзу, європейської сім'ї. Тобто це було свідоме та раціональне рішення держав ЄС.

Головним пріоритетом є завершення політичних реформ, необхідних для початку переговорів щодо вступу, а саме виконання семи рекомендацій ЄК.

Проміжна оцінка Європейської комісії щодо виконання цих рекомендацій, надана в червні 2023 року, визначила прогрес українських реформ у таких важливих сферах: верховенство права, боротьба з корупцією та відмиванням грошей, деолігархізація. Було окреслено й низку кроків, які мають бути виконані до оприлюднення в жовтні звіту Єврокомісії в межах пакета розширення на 2023 рік. Цей звіт має вирішальне значення для переходу до переговорного процесу щодо членства, тож сподіваємося, що його позитивний зміст, а також політична єдність держав-членів ЄС дадуть змогу ухвалити важливе рішення щодо початку перемовин з Україною до кінця 2023 року.

Нині ми працюємо на випередження. Маємо бути максимально підготовлені, щоб швидко й ефективно рухатися шляхом адаптації українського законодавства для здобуття повноцінного членства. Уряд України фіналізує проведення первинної оцінки (селфскринінгу) стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС) на основі аналітичної доповіді, яку президентка ЄК Урсула фон дер Ляєн передала 2 лютого 2023 року в Києві. За результатами селфскринінгу до кінця року мають розробити національну програму прийняття acquis ЄС.

Представництво України при ЄС активно працює і над зміцненням торговельних відносин з ЄС, адже з початку повномасштабного вторгнення росії вони набули особливого значення для підтримки та розвитку українського бізнесу.

Рада ЄС продовжила тимчасову лібералізацію торгівлі з Україною, яка передбачає скасування всіх мит, квот і торговельних захисних обмежень щодо українського експорту до червня 2024 року. Це допоможе нашій країні зберегти стабільність торговельних відносин з ЄС і підтримати свою економіку попри військову агресію росії.

З 24 лютого 2022 року питання наземного транспортного сполучення з країнами Європейського Союзу стало критично важливим для українського імпорту й експорту. Щоб подолати економічні наслідки вторгнення, було започатковано ініціативу «Шляхи солідарності». Ця програма спрямована на покращення транспортного сполучення між Україною та

ЄС, зокрема через розширення транс'європейської транспортної мережі (TEN-T) та будівництво євроколії.

Збільшення можливостей коридорів для перевезень на західному кордоні України допоможе пришвидшити інтеграцію українського ринку в єдиний ринок Євросоюзу, що надзвичайно важливо для відбудови країни. Мета на довгострокову перспективу – розвинути мережу європейських колій усередині України, з'єднавши найбільші населені пункти та нові промислові й економічні центри з країнами ЄС. Це, зі свого боку, сприятиме кращій логістиці товарів і пасажирських перевезень між Україною та Європейським Союзом.

Нині Україна та ЄС активно співпрацюють у царинах розширення та зміцнення «шляхів солідарності», щоб забезпечити альтернативні сухопутні маршрути для експорту продовольства після того, як росія блокувала українські порти на Чорному морі. Це передбачає визначення нових прикордонних постів, гнучкі митні перевірки, логістичну підтримку, пріоритезацію експорту української сільськогосподарської продукції та створення складських приміщень у ЄС.

Важливо також максимально використовувати потенціал кандидатства в практичній площині, тому ми працюємо над інтеграцією України у внутрішній ринок ЄС і галузевою інтеграцією вже зараз, ще до початку переговорів щодо членства.

Дата інтерв'ю: 14 серпня 2023 року